

LA VIOLÈNCIA POLÍTICA

Per 'La Peña del Bronx'

www.lahaine.org

No es pot entendre el problema de la violència política sense conceptuar a la política com la organització i aplicació sistemàtica de determinades relacions de poder, com l'articulació d'un conjunt de mitjans per la consecució i la preservació d'aquest. La política organitza el poder, li atorga la forma estatal i viabilitza un projecte sòcio-econòmic de classe. En aquest marc, la violència és part activa de l'estructura social, no és sols un instrument o mitjà de lluita, sinó sobretot una manera de conflicte.

El sorgiment de la violència política està estretament vinculat al desenvolupament de la propietat privada, i és sols en el transcurs de la consolidació històrica d'aquesta, que la violència es transforma en manifestació específica de poder social. En altres paraules, posseeix una base material concreta i no és una constant històrica, per tant és factible la seva desaparició en una fase superior del desenvolupament humà, quan sigui eliminat tot tipus d'explotació, doncs, com va assenyalar Engels "el poder, la violència, no és més que el mitjà, mentre que l'avantatge econòmic és la finalitat"¹.

Quan l'avantatge econòmic, el guany, deixa de ser la principal motivació de la producció material, quan la finalitat de l'activitat econòmica sigui la satisfacció de les necessitats de l'home, i no el simple lucre, serà quan es crearan les condicions bàsiques per l'extinció definitiva de la violència política.

No obstant, aquesta possibilitat històrica es veu llunyana, i la violència continua sent component central de tot el sistema de dominació. D'aquí que la classe en el poder requereixi -a tot nivell - d'estructures que li permetin organitzar el control social, minimitzar els riscos d'un qüestionament revolucionari de la societat, i garantir les condicions per la reproducció ampliada del poder i del sistema en el seu conjunt. En això l'Estat desenvolupa un rol crucial.

Estat i violència política

El principal organitzador i concentrador de la violència estructural és l'Estat, de manera que qualsevol intent per legitimar i justificar la violència exercida per la classe en el poder, passa per legitimar l'Estat. L'objectiu bàsic que es persegueix és despolititzar, desideologitzar i neutralitzar l'Estat, presentar-lo com el sintetitzador del "bé comú" i garant de la "lleï i l'ordre". Per això és imperativa la imposició d'una visió històrica de la naturalesa humana, la societat i elaborant, simultàniament, conceptes abstractes de nació, interès nacional, estabilitat i pau social.

Aquest tipus d'Estat es justificaria pel possible "caos" que esdevindria en la

¹Engels F. "Anti Duhring". Editorial Grijalbo S.A. México D.F.- México 1981, pp. 152-153.

societat humana pel fet de la seva existència. Fenomen que fa més de tres segles ja debatien els grans pensadors filòsofs i polítics. Segons aquesta corrent teòrica – que d'una o d'altra manera segueix vigent – la naturalesa humana és essencialment egoista i utilitària, cada ésser lluita per la seva pròpia subsistència, per la satisfacció dels seus propis interessos, lo que inevitablement el porta a la confrontació permanent amb altres éssers humans. Aquesta situació és la que Hobbes² descriuria com “la guerra de tots contra tots”. Situació superable sols amb aproximació a un ens no-utilitàri, a un òrgan que no busqués la satisfacció d'interessos particulars, sinó de comuns, generals. D'aquí sorgeix la noció bàsica i la materialització del concepte de l'Estat actual com l'únic capaç d'imposar l'ordre enmig del “caos natural”. És a dir, ser un “administrador neutre del conflicte social”.

Aquesta tesis ens condueix almenys a dues consideracions. En primer lloc, la naturalesa humana no és egoista, ni altruista, ni agressiva ni pacífica, ni bona ni dolenta en sí mateixa, sinó que simplement sintetitza el sistema de relacions socials que preval en un moment històric determinat. L'essència humana en abstracta no existeix, aquesta és concreta, i sobretot, dinàmica, canviant, de manera que la hipòtesis d'una situació natural de guerra permanent sols serveix per justificar la creació i consolidació d'un complex aparell de dominació de classe com és l'Estat (que s'analitzi, en un grau menor, la lluita contra la delinqüència), a més de projectar la idea de la impossibilitat de transformar el sistema o lluitar per una societat igualitària, donat que l'ésser humà seria individualista i egoista en essència i mai podria canviar.

En segon lloc, és necessari puntualitzar que l'Estat no és un ens que estigui per sobre de les classes i la societat. Cap institució és neutra o posseïdora de poder propi, més aviat expressa el poder social de classe. És per això que conceptes i pràctiques tals com ordre, legalitat, estabilitat, pau social, civilitat, etc., són de caràcter tant determinat; la societat virtual no existeix, ni ha existit, sols existeix la societat històricament concreta, de manera que l'ordre i l'estabilitat que es defensa avui, és l'ordre i l'estabilitat del neoliberalisme. L'Estat no és cap sintetitzador del bé comú i de l'interès d'un país, sinó que ho és de la violència política, i conseqüentment, de poder d'un sector de la societat sobre un altre.

La dimensió ideològica de la violència

Històricament, a través de diversos mitjans de socialització -l'estructura educativa, els mitjans de comunicació, entre altres-, la classe dominant ha anat configurant un sistema de valors, normes, conceptes i categories que tendeixen a justificar el seu domini: la seva preponderància monopòlica a regir els destins de la humanitat, les seves instàncies d'organització i la vida dels individus. Mitjans entre els quals l'autenticació de l'ús de la violència en les seves diferents formes per part de l'Estat, la seva institucionalitat, les seves forces armades i policiaques, han estat una constant.

²Hobbes T. Pensador anglès (1588-1679), la seva obra principal, "Leviatán", sintetitza tota la teoria política del segle XVII.

Aquesta manipulació ideològica s'ha sostingut en tres eixos essencials:

- a) Ocultar la violència estructural pròpiament tal.
- b) Legitimar la repressió institucional.
- c) Deslegitimar tota violència social contra el sistema.

La violència és inherent a una estructura social injusta, a un ordre social basat en l'explotació del treball pel capital, en l'exclusió i marginació econòmica, social i cultural d'amplis sectors de la societat. De fet, la violència no es redueix únicament a la seva manifestació més ostensible, a la seva forma repressiva. Aquesta última és sols una via que permet mantenir maniobrant i desenvolupant-se a la violència estructural en el seu conjunt, al capitalisme. És per això que Marx i Engels assenyalaren l'existència d'un virtual estat de guerra entre patrons i treballadors³, en altres paraules, criticaven la influència de la violència econòmica i de com aquesta es reproduïx a través de tot el sistema consolidant-se com a violència estructural.

A més, aquesta manera d'abordar el problema no és prerrogativa exclusiva dels clàssics del Marxisme, també -i bàsicament a partir de la encíclica *Populorum Progressio*-, l'Església Catòlica, en particular el Moviment de la Teologia de l'Alliberament, manifestà sense ambigüïtat, que "la violència originària, arrel i principi de totes les demás violències socials, és l'anomenada violència estructural, la injustícia de les estructures socials, sancionada per un ordre legal injust i un ordre cultural ideologitzat, que com a tals constitueixen la institucionalització de la injustícia"⁴.

L'ocultació de la violència estructural requereix imposar la idea de la llibertat de l'individu, de la igualtat d'oportunitats, dels beneficis d'un mercat obert a la lliure competència. L'esquema de valors imperants reproduïx sistemàticament la idea de que els pobres, els marginats, són tals sols degut a la mala sort d'haver nascut pobres o la seva pròpia imperícia, a la seva falta de creativitat i esforços personals. Aleshores la injustícia no és tal, doncs les naturals diferències socials no són més que el resultat de les lleis de funcionament del mercat, lleis que segons s'argumenta, no responen als interessos de ningú en particular. Òbviament, aleshores, al negar-se la injustícia social, s'està negant també la violència estructural.

Sota aquest mapa conceptual sorgeixen les nocions de violència directa (repressiva) i violència indirecta (estructural). On producte de la manipulació i desinformació ideològica, es tendeix a adscriure un caràcter significativament més negatiu a la violència directa que a la indirecta; es condemna la destrucció de la propietat pública i privada, un segrest, un atemptat, però no passa el mateix amb la misèria, la pobresa, la falta d'habitatge o de salut. O, dit d'una altra manera, es considera social i culturalment pitjor, matar que deixar morir. La classe en el poder juga amb la psicologia de les persones, amb les seves

³Veure per exemple, Engels: "La condició de la classe obrera a Anglaterra", 1844.

⁴Ellacura Ignacio S. J.: "Trabajo no-violento por la paz y violencia liberadora". Revista Reflexión y Liberación, año 1, vol. 4, dic-febrero 1990. Stgo. Chile; p. 6

emocions i decepcions, amb la finalitat de canalitzar qualsevol signe de descontentament, diluir i desviar l'atenció de l'impacte de qualsevol violència estructural.

Juntament amb la legitimació ideològica i política de l'existència i el recurs de les diverses formes de coacció, es deslegitima tot intent d'organització popular de la violència. Tot i que en els discursos oficialistes és freqüent la condemna de la violència "vingui d'on vingui", a la pràctica es busca neutralitzar o desarticlar únicament el seu desenvolupament en la base, la seva forma autodefensiva o ofensiva, especialment aquella que es pot erigir com a alternativa de lluita política, militar o social.

En conseqüència, la naturalesa classista del procés en marxa institueix que la violència exercida pel sistema és positiva i necessària. És a dir, tota consideració moral sobre la violència política, està relacionada amb el sistema de valors que aquest cregui necessari per a aconseguir l'estabilitat del mateix. Per això es critica l'ús de la violència en política, en la mateixa mesura en que es creen organismes de seguretat i de lluita antisubversiva, i augmenten els pressupostos de les forces armades i de l'ordre. Així s'ha anat establint una relació arbitrària entre democràcia i pau per una banda i canvi i violència per una altra.

En aquest context ideològic sorgeix una inevitable interrogant: Existeix una forma ètica d'exercir la violència? Està clar que en el cas d'acceptar-se el sistema de valors imperants, com a l'únic referent per a mesurar lo positiu o lo negatiu, lo bo i lo dolent del recurs de la violència, la conclusió seria sempre la mateixa: la violència exercida per la base social serà sempre reprobable. Tot i així, si posem el punt d'anàlisi en un altre àmbit, si aconseguim transcendir el límit de la moral general i vaga per a reconstruir des del poble -els veritablement afectats per aquesta-, valors morals i nocions ètiques que expressin la necessitat històrica del canvi social, i molt especialment, que desmitifiqui l'ús de la violència per part de les masses, ubicant-la en el seu just context com a fenomen sòcio-polític, el centre del problema canvia:

La violència és moralment vàlida i políticament viable, en la mesura en que es correspongui amb la direcció principal del moviment històric, al canvi social necessari per erradicar primer parcial i després definitivament la violència estructural creada pel sistema capitalista.

La forma ètica d'exercir la violència consisteix en posar-la al servei de les majories populars, al servei del canvi social i de la dignitat humana.

La violència revolucionària és una forma específica de manifestació ètica, doncs aquesta no persegueix la destrucció de l'ésser humà i el seu entorn, ni el seu sotmetiment, sinó que és un període molt breu de l'activitat per les transformacions, sols un moment històric; no és una finalitat sinó un dels mitjans disponibles per a desplegar la multifacètica lluita pel poder popular.

La violència revolucionària té un rang qualitatiu, destrueix per a construir un sistema just que ens encamini cap a una nova societat.

La violència militar

La violència militar és una expressió particular de la violència política que s'estructura en forma de doctrina i s'organitza com a cos armat.

Cap doctrina militar és neutral, més bé condensa la idea militar estratègica de qui l'exerceix. En el cas específic dels països llatinoamericans, per part del poder imperant, encara preval en la regió la Doctrina de Seguretat Nacional, que amb l'entrada en escena de les democràcies protegides en els nostres països ha tendit cap al que avui es coneix com a "seguretat ciutadana". La DSN a Xile com apreciació bàsica de qualsevol guerra futura, va partir a finals dels anys 70 contemplant tres hipòtesis de conflicte: al sud amb Argentina, al nord amb Perú i Bolívia, i en el front intern, on definitivament s'hi posà el major èmfasis.

Lògicament, la definició de front intern comporta la necessitat d'organitzar la repressió dins de les nostres fronteres i la voluntat de neutralitzar o exterminar a un enemic (l'enemic intern). És a dir, el desenvolupament de la violència en termes específics i no genèrics com s'expressava en la idea de "tots contra tots"; més aviat la guerra de les Forces Armades com a instrument polític de la classe dominant contra el poble com va ocórrer tant explícitament durant la dictadura. Tot i així, juntament amb el procés de transformacions que ha viscut Xile després del canvi pactat d'un govern militar a un de civil dins del mateix sistema, aquesta visió encara és compartida entre els diferents actors polítics involucrats en aquest pacte. Amb més o menys deferències, en la lluita contra l'enemic intern, "el terrorisme", hi estan compromesos tots els qui participen del poder (govern, oposició, Forces Armades, Església). Aleshores, no és correcte inclús des d'aquest punt de vista, fer una divisió tan categòrica i definitiva entre lo polític i lo militar, ja que a la pràctica els dos se segueixen conjugant a través de l'accionar de l'Estat i dels seus instruments armats i no armats.

La violència militar també adopta diferents formes, pot ser central o perifèrica en un moment històric determinat, però en lo fonamental, està sempre present en forma d'una estratègia militar per a la obtenció o la defensa del poder.

Per últim, i no obstant la condemna a la violència en general per "inhumana i anticristiana", davant situacions concretes de guerres o conflictes interns, la classe governant no sols defensa moral i políticament la violència, sinó que a més és la primera en unir-se per a regular les formes d'exercir-la i premiar als agents que se'n destaquen en l'exercici d'aquesta. D'altra manera no s'explicarien les convencions internacionals que normen les guerres, els conceptes de valor i heroisme, institucions tals com les condecoracions al mèrit, pensions específiques, etc.

Conclusions

La violència no es pot separar de la política i no és sols un instrument auxiliar al

qual es recorre en moments de crisi.

La lògica definició després de constatar-se aquesta realitat objectiva, és que tota proposta política, ineludiblement, ha de contenir el factor violència com una de les possibilitats històriques, especialment la revolucionària. I és més, ha de comptar amb una política i una estratègia militar capaç de disputar el poder.

Aleshores, podria existir un ampli debat sobre el contingut i la forma que defineixen la seva implementació, però no sobre la necessitat de la seva existència.

La violència política no es redueix a la seva expressió militar, tot i que aquesta és la seva manifestació més ostensible, és per sobre de tot una relació de poder, una estructura històricament objectiva, la qual ha de ser enfrontada tant en el terreny material com en el polític i ideològic, doncs és un fenomen multidimensional.